

УДК 343.851

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Є.О. Гладкова, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх
справ

ФЕНОМЕН КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто поняття «кримінальної політики», як діяльності держави щодо регулювання суспільних відносин, що складаються у сфері охорони найбільш значущих інтересів громадян і держави та акцентовано увагу на кримінальній політиці у сфері протидії наркозлочинності.

***Ключові слова:** державна політика, кримінальна політика, протидія, наркозлочинність, незаконний обіг наркотиків, психотропні речовини, прекурсори.*

Рассмотрены понятия «уголовной политики», как деятельности государства по регулированию общественных отношений, складывающихся в сфере охраны наиболее значимых интересов граждан и государства, а также акцентируется внимание на уголовной политике в сфере противодействия наркопреступности.

***Ключевые слова:** государственная политика, уголовная политика, противодействие, наркопреступность, незаконный оборот наркотиков, психотропные вещества, прекурсоры.*

The notion of “criminal policy” as the activity of the state in regulation of social relations, consisting in the sphere of the most significant interests of citizens and the state, and emphasized attention on the criminal policy in the field of drug-related crime counteraction is considered by author.

***Key words:** state policy, criminal policy, counteraction, drug-related crime, drug trafficking, psychotropic substances, precursors.*

На сьогоднішній день проблема протидії наркозлочинності є однією з найгостріших соціальних і правових проблем України. Кримінально-правова політика держави у сфері боротьби з наркозлочинністю за всіх часів характеризувалася певною циклічністю, непослідовністю і відсутністю кримінологічного прогнозу. Маємо спостерігати відсутність єдиної політики, системної взаємодії та координації між різними суб'єктами профілактики і боротьби з наркозлочинністю, що негативним чином відображається на розвитку суспільства та держави в цілому.

Вивченням окремих аспектів кримінальної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотиків займалися і займаються цілий ряд вчених. Окремі аспекти протидії наркозлочинності висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О.М. Бандурки, І.Г. Богатирьова, С.С. Босколова, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, О.І. Гурова, О.М. Джужи, В.І. Жукова, А.П. Закалюка, В.І. Кнорринга, О.Г. Колба, М.В. Корнієнка, О.М. Костенка, Б.І. Краснова, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.А. Музики, Ю.В. Орлова, В.М. Плішкіна, А.В. Савченка, С.В. Слінька, Л.І. Спиридонова, В.А. Тимошенка, П.Л. Фріса, О.Н. Ярмиша, Х.П. Ярмакі та інших науковців. Однак, на сьогоднішній день бракує робіт у яких би більш ґрунтовно приділено увагу з'ясуванню сутності та значення кримінальної політики протидії наркозлочинності.

Метою статті є визначення таких понять, як «політика», «кримінальна політика», а також з'ясування сутності та значення «кримінальної політики протидії наркозлочинності», як діяльності держави щодо регулювання суспільних відносин, що складаються у сфері охорони найбільш значущих інтересів громадян і держави. та акцентовано увагу на кримінальній політиці у сфері протидії наркозлочинності.

У сучасну мову і культуру термін «політика» увійшов як запозичення з давньогрецької (politika). Він ґрунтується на давньогрецьких поняттях, пов'язаних з державою, владними відносинами, наукою управління та управління людьми і суспільством.

Індоєвропейська (індійська) традиція використовує також більш древній, санскритський термін – «артха» (корисне управління, правління з користю). Звідси походить назва і однієї з найбільш відомих праць з політології на індуїстському Сході – «Артхашастра» або Наука про політику, користь державного управління [1, с. 209].

«Політика» – одне з найбільш поширених і багатозначних слів в мові. У повсякденному житті політикою часто називають будь-яку цілеспрямовану діяльність, будь то діяльність керівника держави, партії чи фірми або навіть ставлення дружини до свого чоловіка, підпорядковане певній меті. Під політикою розуміють також мистецтво можливого, а нерідко характеризують її як «брудну справу» [2, с. 410].

Широкий спектр уявлень про політику пов'язаний не тільки з недостатньо чіткими, обмеженими або просто помилковими знаннями про неї різних людей, але, в першу чергу, зі складністю, багатогранністю, багатством проявів цього феномена. Наукові трактування терміну «політика» відрізняються від повсякденних уявлень логічною аргументацією, узагальненістю і систематизацією ознак, хоча і не виключають деякої суперечливості думок і можуть бути узагальнені й розподілені на кілька груп, кожна з яких внутрішньо диференційована. Критеріями виділення таких груп служать використовувані для характеристики політики спільні дослідницькі підходи: соціологічний, субстанціальний (з'ясовує матерію, основу явища) і системний. Відповідно до цих підходів виділяють кілька груп визначень політики.

Економічні визначення політики, найбільш яскраво представлені в марксизмі та інших концепціях економічного детермінізму, характеризують її як надбудову над економічним базисом, як концентроване вираження економіки, її потреб й інтересів.

Суть правових дефініцій політики полягає у її трактуванні як спеціалізованої діяльності держави з охорони властивих кожній людині від народження фундаментальних прав: на життя, свободу, безпеку, власність і

т.д. [3, с. 445].

Політику можна визначити і як сферу діяльності, пов'язану з відносинами між соціальними групами, націями, індивідами з питань завоювання, утримання і використання державної влади [4, с. 95-99].

У сучасній науковій літературі широко представлені і протилежні правовим концепціям політики теорії. Вони розглядають право як породження політики, найважливіший засіб її реалізації, інструмент створення стабільного політичного порядку [5, с. 404].

Під етичним кутом зору політика являє собою діяльність, спрямовану на досягнення загального блага. Її найвищою цінністю є загальне благо, що включає такі більш приватні цінності, як справедливість, мир, свобода та ін. Її метою є служіння цьому загальному благу, нормами – конкретні правила, закони, що ведуть до її досягнення. Існує і маса інших визначень політики (антропологічні, інституційні та ін.).

Політика включає в себе відносини між класами і соціальними групами з приводу завоювання і утримання влади; управління суспільним життям; систему принципів, норм і традицій з регулювання життя суспільства в цілому і його великих і малих соціальних груп тощо [6, с. 78].

Політика є невіддільною від психічних станів і властивостей людини, від розуміння і здійснення її людьми. Подобається це людині чи ні, вона не може перебувати поза сферою певного типу політичної системи. У цьому сенсі світ політики – неминучий.

Політика виступає як видатне культурно-історичне явище. Вона багато в чому залежить від свого часу, від конкретно-історичних і цивілізаційних умов, від пануючих у суспільстві ідеологій, моральних і релігійних норм, від рівня розвитку самої людини, її світорозуміння і культури. Політика – це людська діяльність, пов'язана з прийняттям і проведенням у життя рішень. Які в суспільстві панують політичні інститути, норми і традиції – така й політика в цілому [7, с. 107].

Політика диференціюється за видами: внутрішня – курс держави,

партії, діяльність суб'єктів політики всередині держави; зовнішня – курс держави, партії, діяльність інших суб'єктів політики в міжнародних справах; міжнародна – проводиться міжнародними державними і недержавними об'єднаннями.

Залежно від тієї сфери суспільних відносин, які є об'єктом політичного впливу, у структурі політики виділяють економічну політику, соціальну політику, політику власне у політичній сфері, культурну політику.

Кожна сфера суспільного життя має свої менш широкі сектори життєдіяльності, які є відносно самостійними об'єктами політики. Тому в структурі політики, як правило, виділяють її більш вузькі напрямки. Наприклад, у сферу економічної політики входять такі складові, як науково-технічна, структурна, аграрна, інвестиційна, зовнішньоекономічна та ін. [8, с. 43].

Кримінальна політика – це частина, сфера загальної політики держави, поряд з політикою економічною, соціально-культурною і т.д. [9, с. 233].

У радянський період розвитку під кримінальною політикою розумілися основні принципи, напрямки і перспективи охорони соціалістичних суспільних відносин від злочинних посягань, що базуються на пізнанні об'єктивних закономірностей розвитку суспільства у історично визначений період часу і відповідні сутності соціально-економічної формації [10, с. 15]. Вона представляла собою такий напрям радянської політики, в рамках якого формувалися вихідні вимоги боротьби зі злочинністю за допомогою розробки і здійснення широкого кола запобіжних заходів, створення і застосування правових норм матеріального, процесуального та виконавчого кримінального права, що встановлюють криміналізацію та пеналізацію, а коли потрібно, декриміналізацію діянь, а також за допомогою визначення кола допустимих в боротьбі зі злочинністю заходів державного примусу [11, с. 70]. Існує такий поділ: в рамках соціальної політики є правова політика, а в межах останньої – політика кримінально-правова» [12, с. 70].

Вибір правильного напрямку у проведенні спеціальних заходів щодо

припинення і запобігання злочинним проявам, розробка і впровадження в практику оптимальних форм і способів цієї діяльності в конкретних умовах суспільного розвитку складають ту загальну лінію в боротьбі зі злочинністю, яка виступає як кримінальна політика [13, с. 11].

С.С. Босхолов у своїй роботі «Основи кримінальної політики» визначив кримінальну політику як:

1) державну політику боротьби зі злочинністю, виражену у відповідних директивних актах (законах, указах Президента, постановах уряду);

2) наукову теорію і синтез відповідних політичних, соціологічних і правових знань;

3) особливий вид соціальної діяльності, спрямованої на активну, наступальну протидію злочинності та іншим правопорушенням [14, с. 32].

Але виникають питання: 1) в чому полягає державна політика, що це таке? 2) чи тільки в перерахованих нормативно-правових актах виражається кримінальна політика?

Як було зазначено вище політика – це все-таки діяльність (а якщо йдеться про державну політику, то це діяльність держави, її інститутів, якщо політика окремо взятої партії, то розглядатися буде діяльність цієї партії і т. д.). Що ж стосується директивних приписів, то до відомо переліку джерел з упевненістю можна віднести і постанови Пленуму Верховного Суду України, який дає роз'яснення з питань судової практики, і рішення Конституційного Суду України, обов'язкові на всій території держави для усіх представницьких, виконавчих і судових органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян та їх об'єднань.

На нашу думку, до цього списку варто було б додати і відомчі нормативні акти. Яскравим прикладом тому в сфері протидії незаконному обігу наркотиків є рішення про віднесення до невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів і психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, затверджене Міністерством охорони здоров'я

України, які використовуються в слідчо-судовій практиці при кваліфікації злочинів [15].

Отже, з огляду на викладене та, розглядаючи політику через призму протидії наркозлочинності, можна сказати, що *кримінальна політика* у вказаній сфері – це діяльність держави щодо регулювання суспільних відносин, що складаються у сфері охорони найбільш значущих інтересів громадян і держави, пов'язаних з наркотиками, полягає у виробленні напрямків, настанов і вимог у цій сфері і здійснювана специфічними методами, способами і засобами.

Кримінальна політика у сфері протидії наркозлочинності – це частина загальної кримінальної політики, що охоплює специфічну частину діяльності держави, а саме регулювання суспільних відносин у зазначеній сфері. Вона спрямовує діяльність органів державної влади та громадськості у боротьбі зі злочинами та іншими суспільно небезпечними діями, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків.

Більшість норм, предметом яких є наркотичні засоби, психотропні, сильнодіючі та отруйні речовини, розміщено законодавцем у статтях 305-327 розділу XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» Особливої частини Кримінального кодексу України [16, с. 815]. У Кодексі України про адміністративні правопорушення, що містить відповідальність за правопорушення, пов'язані з наркотичними засобами, психотропними і одурманюючими речовинами, основна частина з них також знаходиться в главі 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» [17, с. 551].

Як об'єкт зазначених злочинів і адміністративних правопорушень здоров'я населення являє собою сукупність охоронюваних законом інтересів щодо збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я людей, забезпечення безпечних і (або) нешкідливих для здоров'я умов їх проживання, праці, побуту, відпочинку та інших умов життєдіяльності,

включаючи стан довкілля [18, с. 169].

Поняття обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів розкрито у Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [19]. Під ним розуміється вид діяльності з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що дозволяються і контролюються згідно з цим Законом. Відповідно, незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів – це обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, здійснюваний з порушенням законодавства України.

Таким чином, кримінальна політика у сфері протидії наркозлочинності крім основного свого спрямування покликана охороняти інтереси громадян і держави, що складаються в результаті здійснення операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами.

Діяльність з регулювання, що складається із взаємовідносин у процесі охорони інтересів громадян і держави, є комплексною і різноманітною. Вивчення окремих аспектів кримінальної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотиків займалися і займаються цілий ряд вчених, політиків, фахівців, громадські організації.

Крім цього кожна галузь права вивчає під своїм кутом зору різні сторони кримінальної політики [20, с. 98]. Вивчення кримінальної політики з усіх боків, у всьому різноманітті її проявів, – велика дослідницька робота цілого колективу вчених, практичних працівників, громадських організацій.

Список використаних джерел:

1. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления. Учебник для вузов по специальности «Менеджмент». Москва: Издательская группа Норма – Инфра - М, 1999. 528 с.
2. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник/за ред. канд. юрид. наук. Ю.Ф.Кравченка. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
3. Общая и прикладная политология: Учебное пособие/под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. Москва: МГСУ; Изд-во «Союз», 1997. 992 с.
4. Литвинов О.М. Політика як криміногенний фактор. *Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах*: матеріали науково-практичної конференції на базі ХНУВС/МВС України, ХНУВС, ННПФКМ. Х.: ХНУВС, 2009. С. 95-99.
5. Орлов Ю. В. Ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності: політико-кримінологічний аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 75-93.
6. Щёкин Г.В. Социальная теория и кадровая политика: Моногр. Киев: МАУП, 2000. 576 с.
7. Юрій М.Ф. Політологія : підручник. Київ : Дакор, КНТ, 2006. 416 с.
8. Социальная политика/под ред. Н. А. Волгина. Москва : Экзамен, 2002. 682 с.
9. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. – 332 с.
10. Коробеев А.И. Советская уголовная политика. – Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1987. – 267 с.
11. Миньковский Г.М. О предмете и задачах курса уголовной политики. *Труды Академии МВД СССР*. Москва: Академия МВД СССР, 1982. С. 67-73.

12. Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. –132 с.

13. Уголовная политика и ее реализация органами внутренних дел: Учебник/под. ред. проф. Л.И. Беляевой. Москва: Академия МВД России, 2003. – 245 с.

14. Босхолов С.С. Основы уголовной политики: Конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты. Москва: «ЮрИнфоР», 1999. – 293 с.

15. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : Наказ МОЗ України № 188 від 01.08.2000. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00> (дата звернення 26.09.2017).

16. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «ІнЮре», 2003. – 1196 с.

17. Грянка Г.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 24. – С. 163-170.

18. Борисов В. И. Преступления против жизни и здоровья : вопросы квалификации. Харків: НПКФ «Консум», 1995. – 104 с.

19. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 26.09.2017).

20. Литвинов О.М. Нова криминологічна парадигма і політика протидії злочинності. *Вісник ХНУВС*. 2011. № 2 (53). – С. 95-101.